

Zuzana Svobodová
Andrea Blaščíková

**Být, poznat
a milovat**

Augustinovský dialog

Být, poznat a milovat

Augustinovský dialog

Zuzana Svobodová, Andrea Blaščíková

Recenzovali:

prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., LL.M., dr. h. c.

prof. PhDr. Rastislav Nemeč, Ph.D.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2023

Redakce Lenka Ščerbaničová

Jazyková spolupráce Martin Lukáč

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2023

© Zuzana Svobodová, Andrea Blaščíková, 2023

ISBN 978-80-246-5622-9

ISBN 978-80-246-5652-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod	6
Dialog	11
Být – poznat – milovat	11
Společně naslouchat řeči Života	16
Pasivita a aktivita nelhostejných	25
Strach a důvěra	34
Být na prahu	50
Pramen a dialog	56
Vydávat svědectví pravdě v lásce	77
Závěr	95
Shrnutí	98
Summary	100
Redakční poznámka	102
Seznam citovaných publikací a periodik	103
Citované publikace Augustina	103
Ostatní citované publikace a periodika	105
Rejstřík pojmů	107
Rejstřík jmen	110
O autorkách	112

Úvod

*Deum et animam scire cupio.
Nihilne plus?
Nihil omnino.
(Soliloquia I,2,7)*

Cílem této publikace je vstoupit a nechat druhé vstoupit do dialogu o osobnosti a také skrze četné citace do dialogu s osobností, která je vnímána jako jedna z hlavních, jež se podílela na utváření teologie, náboženské filosofie, náboženské či konkrétněji křesťanské výchovy, homiletiky, dogmatiky a mohli bychom jmenovat další a další disciplíny, které se na Augustina odvolávají jako na autoritu, na myslitele, který tu kterou otázku již zdvihl, promyslel a vydal ze svého rozvažování plody.

Augustinovský dialog nepředpokládá žádnou předcházející znalost o Augustinovi, protože však v jeho obsahu není o Augustinově životě pojednáno, krátce budiž život této osobnosti představen na těchto úvodních stránkách. Už to samo o sobě se může obeznámenějším s Augustinovým životem jevit jako troufalé. Jak totiž pojednat krátce o tak významné osobnosti, jíž význační autoři jako například Henri-Irénée Marrou, Henry Chadwick, James O'Donnell, Hannah Arendtová, Adolf von Harnack, Peter Brown, Frederik van der Meer, Etienne Gilson, Alvarez Turienzo nebo v našem prostředí Josef Škoda, František Hošek, Josef Hronek, Karel Svoboda, Milan Machovec, Radislav Hošek, Karel Floss, Jana Nechutová, Lenka Karfíková věnovali buď celé knihy, nebo se záměrně soustředili na jednu otázku, problematiku, období života, neboť zvažili a uznali, že pojednat o Augustinovi v jedné studii vyčerpávajícím způsobem nelze

(i když v 17. století věnoval Louis-Sébastien Le Nain de Tillemont biografickému dílu o Augustinovi přes jeden tisíc stran¹). Musí tedy zaznít i zde a nyní, v úvodu *Augustinovského dialogu*, že není možné vyčerpát bohatost osobnosti Augustinovy jedním souhrnným pojednáním, jednou studií či knihou, ani řadou knih. Augustinova osobnost se totiž jakémukoliv pojednání usilujícímu o kompaktnost bude vždy vzpírat, protože jde o myslitele, který žil a pracoval nikoli proto, aby vytvořil kompaktní teorii, ale aby v životě obstál před Bohem. Autorkám této knihy nešlo tedy o to, zachytit Augustinův život a dílo v jeho celistvosti. Název *Augustinovský dialog* chce odkázat na Augustina v jiném ohledu. V této publikaci chceme představit Augustina jako osobnost, která žila z dialogu, a díky tomu se stále učila, jak sloužit druhým, byť by to mělo znamenat konfrontaci v četných sporech, což zejména v kritických dobách je nezbytné. Přikláníme se tedy k editorovi nového vydání Machovcova *Svatého Augustina* a ke slovům *tolle et lege* připojujeme i pro naše čtenáře v souvislosti s odkazem na největšího muže patristiky: *quaere*.²

Víra, naděje a láska k Bohu jsou vztahem, dialogem, který se projevuje i v dalších vztazích, ve všech aspektech života člověka, Komenský by řekl: ve všech věcech lidských. Forma dialogu se nám jako autorkám, které si už tento způsob společné práce dříve vyzkoušely, jevila jako vhodná pro přiblížení se také tomuto vztahu, dialogu; aby totiž cíl a metoda spolu těsně souvisely, a tím se ukázalo jasněji, že i náš život je v křesťanství (a religiózním životě vůbec) vnímán jako dialog. Navíc Augustin sám psal často v dialozích. Jestliže o cíli, pak i o formě bylo tedy brzy rozhodnuto.

Autorky měly na mysli při vznikaní tohoto spisu především své studenty jako své adresáty. Studenty, zejména ty začínající, které znají ze svých pracovišť jako vyučující, u nichž žádnou předcházející znalost Augustinova díla ani střípků z Augustinova života nepředpokládaly. Především jim je tedy tento spis určen, a zvláště to platí o následující úvodní části, kterou mohou ti s Augustinovým životem obeznámenější klidně přeskočit.

Snad každý, kdo již jednou stanul na africkém kontinentu, sám pocházející z Evropy, vnímal skutečnou jinakost zdejšího prostředí. Augustin se narodil v Africe. Byla to ale Afrika doby Římské říše, byť v samém závěru

1 Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*. Oxford: Oxford University Press 2009, s. 4.

2 Pavel Žďárský: *Tolle, lege et quaere!*, in: Milan Machovec: *Svatý Augustin*. Praha: Akropolis 2011, s. 3–6.

existence římského impéria; Augustin byl občanem Římské říše.³ Přestože křesťanství již bylo více než tři století šířeno světem, z Augustinových rodičů byla křesťankou jen matka Monika. Otec Patricius se nechal pokřtít rok před svou smrtí, což tehdy nebylo neobvyklé ani u těch, kteří křesťanskou víru přijali již v mladším věku. Monika porodila Augustina ve dvaceti dvou letech, otec Patricius byl o dvacet let starší. Brzy v Augustinovi rozpoznal bystrého ducha, proto vydal své jmění na to, aby mohl Augustin studovat (ani to nebylo tehdy u střední vrstvy neobvyklé). Augustin začal studovat v sedmi letech ve svém rodném městě Thagaste, dnes Souk-Ahras v Alžírsku, na vyšší a vysokou školu šel do Madaury, ve vysoké škole chtěl pokračovat v Kartágu, ale krátce poté, co tam jako šestnáctiletý odjel, mu zemřel otec a on musel pro nedostatek peněz na rok přerušit studium. Až po získání finanční výpomoci od Romaniana, důvěrného přítele z mládí (*Confess.* V,14; *Contra acad.* I,1,1; II,1,1; II,2,5–6; II,3,8; II,7,19 aj.; *De vera rel.* 7,12; *Retract.* I,1,4), mohl ve studiu pokračovat; vysokou školu dokončil v devatenácti letech v Kartágu, které bylo po Římu největším městem latinského Západu. V té době byl Augustin připraven na profesní dráhu rétora, znal Vergilia, Terentia jako kdysi Řekové Homéra, tedy zpaměti. V dějinách byl vyučen spisy Sallustia, v rétorice spisy Ciceronovými. Cicero však nebyl pro Augustina zdrojem jen pro vynikající řečnické umění. Skrze jeho dílo se Augustin setkal také s filosofií (*Confess.* III,4). Četl i Aristotelův spis *Kategorie*, jistě však v latinském překladu (*Confess.* IV,14), a novoplatonské spisy (*Confess.* VII,22) – Plotina, Porfyria opět: v latinských překladech⁴, do svých třiceti let nečetl z Platona asi nic jiného než Ciceronův překlad *Timáia*.⁵ Řečtinu se Augustin učil, ještě po letech vzpomínal na útrapy při studiu řečtiny (*Confess.* I,14), ale obeznámil se s tímto jazykem natolik, aby mohl vyhledat v řeckém textu určité místo a posoudit překlad do latiny (např. *Retract.* I,6,2–3), či si sám přeložit z řečtiny do latiny kousek z Plotina⁶; s jeho současníkem Jeronýmem jej však nelze v tomto ohledu nijak srovnávat. Ovšem jinak byl Augustin studentem vynikajícím (*Confess.* III,3). Vincent z Cartenny vylíčil Augustina jako pilného, klidného, dobře vychovaného studenta.⁷ Ve svých *Vyznáních* popisuje

3 Srov. Milan Machovec: *Svatý Augustin*, s. 44.

4 Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 21.

5 Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 7.

6 Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 6.

7 Srov. Henri Marrou: *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie 1979, s. 21, zde odkaz na *Dopis* 93, 13 (51).

Augustin své dětství a mládí sice mnohem barvitěji, nutno však dodat, že Vincent neměl důvod si postavu Augustina přikrášlovat; znal ho sice z dob studií, ale později jako donatistický biskup byl Augustinovým odpůrcem. Třináct let působil Augustin jako učitel rétoriky; nejprve vyučoval v Thagaste, pak v Kartágu, v Římě a nakonec v Miláně. Ve 32 letech se zde, v tehdejší císařské rezidenci, rozhodl pro křest, pod vlivem biskupa Ambrože (*Confess.* V,13–VI,4), jeho duchovního otce Simpliciana (*Confess.* VIII,1–5) a samozřejmě také četby, přemýšlení, rozhovorů, ... a jistě k Augustinově obrácení přispěla i jeho matka Monika (*Confess.* I,9; III,11–12; IX,12). Také ze zdravotních důvodů se na podzim roku 386 uchýlil s přáteli a s matkou na statek přítele Verekunda v blízkém Cassiciaku, zde vznikly první jeho spisy psané po obrácení (*Contra academicos, De beata vita, De ordine, Soliloquia*). Poté se vrátil do Milána, kde byl o Velikonocích následujícího roku pokřtěn, spolu s přítelem Alipiem. Měli v plánu vrátit se hned do Afriky, ale když se chystali na loď, v přístavní Ostii zemřela Monika, v 56. roce svého života (*Confess.* IX,11). Byla zde tedy řádně pohřbena (později byly její ostatky převezeny a uloženy v Římě) a Augustin se vydal s přáteli do rodného města, kde prodal všechny otcovy statky a společně se svými druhy začal žít řeholním životem, v askezi, v prohlubování své víry a poznávání Boha. Po třech letech tohoto dle Augustina šťastného období se při jedné cestě vyskytl v kostele ve městě Hippo Regius (dnešní Annaba), kde právě biskup Valerius, již starý, vyzýval věřící, aby si vybrali pro kazatelskou službu nějakého pomocníka, který by mu byl k dispozici. Augustin byl tehdy již známý, a tak ho lidé postupně dostrkali v kostele dopředu, prý i přes jeho protesty a slzy,⁸ a Augustinův život se od té doby změnil. Stal se služebníkem konkrétní církevní obce a jeho přímá odpovědnost zde postupně narůstala. Když mu bylo třicet šest let, byl vysvěcen na kněze, ve jedenačtyřiceti letech na biskupa, stal se nástupcem Valeria a zůstal až do své smrti služebníkem církve v alžírském přístavním městě Hippo. Často byl povoláván kázat také jinde, například v Kartágu, doložena je jeho kazatelská činnost celému africkému episkopátu (všem biskupům) shromážděnému na plenárním koncilu právě ve městě Hippo. Nejen díky své kvalitní rétorice zasáhl významně do tehdejších doktrinárních sporů, postupně proti manichejcům, donatistům, pelagiánům. Byl v písemném styku s biskupy v Evropě i v Malé Asii (v té době součásti Římské říše), měl být předsedajícím na ekumenickém koncilu v Efezu, který se konal

8 Srov. Henri Marrou: *Svatý Augustin*, s. 28 (Possidius: *Vita*, s. 3–4).

v roce 431. Augustin však předtím 28. srpna roku 430, ve věku téměř 76 let, zemřel. Římská říše se tehdy hroutila, také město Hippo Regius bylo obleženo Vandaly. Augustinův první životopisec Possidius si kladl otázku, zdali je možné, aby Augustinův písemný odkaz někdo celý přečetl; obsahuje kromě více než 500 kázání a zhruba 245 dopisů⁹ totiž také 113 spisů, z nichž na patnácti knihách *O Trojici* pracoval Augustin dvacet let, na dvanácti knihách *O Genezi* třináct nebo čtrnáct let, mnoho let pracoval také na dvaceti dvou knihách *O Boží obci* a spis *O křesťanské vzdělanosti* dopisoval po třiceti letech. Naštěstí pro nás mohl Augustin poslední čtyři roky svého života trávit pět dnů v týdnu nerušeně a věnovat se své práci. Mohl tak napsat například spis *Retractationes*, v němž zpětně probírá 93 svých spisů, které dovysvětluje, opravuje, komentuje. Augustinovo rozsáhlé dílo je také významné jazykově, neboť je střední cestou mezi drsnou řečí prvních překladatelů Bible do latiny a vznešenou latinou nejlepší klasické tradice; vytvořil tak na dlouhá staletí pravidla církevní latiny.¹⁰ Jeho třináct knih *Vyznání* se stalo neproslulejší a nejvlivnější starověkou autobiografií.¹¹ Possidius, který s Augustinem žil po určitý čas v domě ve městě Hippo, jej vylíčil nikoli jako velkého teologa, ale především jako skvělého kněze a biskupa, který se stará o svůj lid a kterému naslouchat obnášelo zážitek daru charismatické osobnosti.¹² Milan Machovec líčí „[o]bec věřících Augustinova přístavního města“ jako složenou „převážně z negramotných a zčásti polodivokých rybářů, námořníků, řemeslníků, zemědělců“, jako obec přelidněnou, s „lidmi prostými, nejednou těžko zvládnutelnými a obhroublými, ... milujícími pohodlnou zahálčivost na jedné, divoké zábavy na druhé straně, veselí, víno, cirkusové senzace v amfiteátrech, ... nepocitující[mi] tolik ještě rozpor mezi tím vším a nedělním či večerním zpěvem žalmů, do nichž je uváděl jejich biskup“.¹³ K nim přistupoval svými slovy a činy, o ně se ten, který předtím vedl desítky let vášnivé, prudké vnitřní zápasy, staral, aby těmito lidem – a postupně nejen jim – přinášel plody ze svých vnitřních bojů, ze svých dialogů.

9 Tento z dostupných zdrojů nejvyšší počet dopisů uvádí Henry Chadwick, který též připomíná, že se dochovalo kolem tisíce Augustinových kázání – srov. Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 4.

10 Srov. H. Marrou: *Svatý Augustin*, s. 47. Srov. H. Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 1.

11 Srov. Henry Chadwick: Augustin, in: R. M. Hare, Jonathan Barnes, Henry Chadwick: *Zakladatelé myšlení: Platón, Aristotelés, Augustinus*. Přel. Karel Berka. Praha: Svoboda 1994, s. 205.

12 Srov. Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 4. Srov. Milan Machovec: *Svatý Augustin*, s. 50.

13 Milan Machovec: *Svatý Augustin*, s. 51.

Dialog

Být – poznat – milovat

ZS: Milá Andreo, hovořili jsme dnes na jednom semináři o *chórismu* v podání Patočkova *Negativního platonismu*. Rozběhla se živá a zajímavá diskuse, v níž padla slova o odpoutání se, o zbavení se kotvy či běžných jistot, které nás jistí, ukotvují, skýtají nám pocit bezpečí. Hovořilo se o paradigmatických příkladech, kdy tuto zkušenost učinili významní myslitelé, až jsme došli k výkladu Descartova *Cogito*. Ovšem ten výklad, jak byl na semináři podán, byl výklad více augustinovský, výklad skrze bytostnou náklonnost, lásku. Augustin v *De civitate Dei* na místě pojednání o obrazu nejvyšší Trojice podává výklad naší přirozenosti jako tří oblastí, totiž bytí, vědomí a milování,¹⁴ přičemž zaznívají známá slova: *mýlím-li se, jsem; jestliže se mýlím, jsem*; ale i ta mnohem více připomínající pozdější slova Descartova: *i kdybych se mýlil, bezpochyby se nemýlím v tom, že vím o svém bytí. Neboť právě jako vím, že jsem, tak vím také právě to, že to vím*. Rozdíl je právě v tom, že Augustin vidí *lásku jako něco třetího a stejně důležitého* (*De civ. Dei* XI,26). Ale asi by bylo možné najít u Augustina podobná slova kromě těchto a těch, nad kterými jsme společně rozvažovali při první Zimní škole filosofie výchovy (*De lib. arb.* II,3,7),¹⁵ i někde jinde?

14 Srov. Zuzana Svobodová: Unum – verum – bonum v Komenského metafyzických spisech v komparaci s cestou k obrazu Trojice v Augustinově díle *De civitate dei* a pohybem existence u Jana Patočky. *Studia Aloisiana*, Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity, roč. 13 (2022), č. 1, s. 23–36.

15 Augustin: O svobodném rozhodování, in: *Aurelius Augustinus: Říman, člověk, světec*. Ed. Radislav Hošek. Praha: Vyšehrad 2000, s. 156.

AB: Podobné slová je možné nájsť v desiatej kapitole *De Trinitate*, kde sa Augustín zaoberá otázkou ľudského poznania. Základom každého poznania je podľa neho láska: poznávame len to, čo milujeme. Vzápätí si však každý položí otázku: Ako môžeme milovať to, čo ešte nepoznáme? Nie je to naopak? Nepredpokladá láska poznanie? Augustín odpovedá, že to, čo poznávame, pre nás nikdy nie je úplne neznáme. Môžeme danú vec poznať aspoň nejasne a toto nejasné poznanie môže byť základom lásky, ktorá nás pobáda k detailnejšiemu poznaniu. Alebo sa môže stať, že stretnutie s nejakou vecou v nás vyvolá spomienku na krásu, dobro, pravdu, ktoré milujeme ako ideál, ako formu večného rozumu. Prípadne môžeme milovať samotné poznanie a z lásky k nemu spoznávať konkrétne veci. Najviac ma však oslovil dôvod, ktorý Augustín ilustroval na príklade učenia sa cudzej reči. Motívom pre štúdium cudzích jazykov je podľa neho „krása dovedna spojených duší pri počúvaní známych hlasových znakov a odpovedaní na ne“ (*De Trin.* X,I,2).¹⁶ Človek sa učí jazyky, pretože ho robí šťastným, keď sa môže s druhými ľuďmi dorozumieť, keď s nimi môže zdieľať niečo z jeho vlastného vnútra. Podľa Augustína by ľudské spolunažívanie bolo horšie než samota, ak by si ľudia v rozhovore nemohli vymeniť svoje myšlienky, svoje mienky, názory, ak by sa nemohli podeliť (*De Trin.* X,I,2).¹⁷ Človek je teda motivovaný učiť sa niečo neznáme, lebo v tom vidí spôsob (cestu, prostriedok) dosiahnutia niečoho vzácneho a krásneho, s čím už má skúsenosť.

Ale ako človek poznáva seba? Augustín vysvetľuje, že keď človek „hľadá seba, aby sa poznal, vtedy už pozná seba ako hľadajúceho. Teda už sa pozná. Preto nemôže seba úplne nepoznať. Keďže vie o sebe ako nevedomom, istotne si uvedomuje seba. Ak by však o sebe nevedel, že je nevedomý, nehľadal by sebapoznanie. Teda práve tým, že hľadá seba, dokazuje, že sa skôr pozná, než že sa nepozná. Veď seba pozná ako hľadajúceho a nevediaceho, keď hľadá seba, aby sa poznal“ (*De Trin.* X,III,5).¹⁸ Poznať seba teda neznamená spoznávať sa ako niečo, čo je od nás odlišné, ale spoznávať sa cez vnútorné akty ducha. Uvedomujem si svoju túžbu poznať a svoje hľadanie poznania o sebe, a tým spoznávam prirodzenosť svojej duchovnej duše. „Kto však chce spochybníť, že žije, že sa pamätá, že rozumie, že chce, myslí, vie a usudzuje? Veď keď človek pochybuje, žije; ak pochybuje, pamätá si, čoho sa týka pochybovanie;

16 Augustín: O Trojici, kniha X., in: *Antológia: Patristika a scholastika*. Eds. Michal Chabada a Marcela Andoková. Trnava: Dobrá kniha 2009, s. 36.

17 Srov. Augustín: *O Trojici*, kniha X., s. 35.

18 Augustín: *O Trojici*, kniha X., s. 39.

ak pochybuje, chápe, že pochybuje; ak pochybuje, chce mať istotu; ak pochybuje, myslí; ak pochybuje, vie, že nevie; ak pochybuje, usudzuje, že nemá dať neuvážený súhlas. Nech by teda človek pochyboval o čomkoľvek, nesmie pochybovať o tom, že keby toto všetko nebolo, nedokázal by o ničom pochybovať“ (*De Trin.* X,X,14).¹⁹ Augustínovi teda ide o to, aby človek vstúpil do seba, aby nepoznával len to, čo je vonku, ale aj to, čo je vnútri – realitu ducha, slobodu vnútorného človeka, ktorým je.

Spomenula si ideu chórizmu u Patočka. Ako podľa Teba súvisí s opúšťaním a hľadaním istôt?

ZS: Milá Andreo, vlastne všetch patnásť kníh spisu *O Trojici* by mohlo byť vnímané ako komentár k oným vzťahom bytí, poznání a milování, reláciám, o ktoré predne Augustínovi beží – i keď jsi pripomnela slova o jistote i u Augustína, myslím, že jemu neběží o *clare et distincte percipere* jako Descartovi, ale jemu jde o náležitý vztah k Bohu, člověku, světu – právě proto se zabývá ve spisu *O Trojici* vztahy a relacemi v Bohu, protože chce být náležitým obrazem Božím (což asi chtěl i Descartes, ale jeho metoda je již cestou poznání, kterou má směřovat aktivní subjekt; zde již je cíl dán, určen subjektem-člověkem, ono *clare et distincte percipere* je aktivitou, kde není příliš pochopení pro význam přijímání, podstatné pasivity, oslovení, výzvy přicházející v napětí bytostného tázání, v teorii, v nahlížení diváka).

Rozdíl v otevřenosti vůči novému, dosud neznámému může být velký a je zásadní, pokud to nové je pravdivé, na rozdíl od dosud zastávaného. V takovém případě by setrvávání v dosavadních metodách bylo omylem. Augustínovi nešlo o metodu, ale Descartovi ano.

Chórismos je právě jinakostí, není rozdílem jednoho od druhého, ale mnohem podstatnější jinakostí. Patočka psal v *Negativním platonismu* o *chórismu* jako oddělení, ale ne něčeho od něčeho, ne oddělení dvou předmětných oblastí, ale zde je „původně oddělenost bez druhého předmětného oboru“ (*Pěče I*, 328). Patočkovi jde v celém tomto textu o překonání určitého typu metafyziky, určitého pojetí myšlení, v němž člověk myslí z God-like position, „jako Bůh“, jako by mohl odstoupit od světa jako před sebe vrženého objektu, před-mětu.

Je možné vidět určité kořeny takového myšlení u Platóna – proto nese Patočkův text název *Negativní platonismus*, je jistě možné najít kořeny takového myšlení u Augustína, je jistě možné najít kořeny takového

19 Augustín: *O Trojici*, kniha X., s. 44.

myšlení u Descarta, ale pak to znamená, že již nejsme v napětí bytostného tázání, že jsme již vypadli z *chórismu*, ze svobody, z „obrození“ (tamtéž), z duchovního života – a upadli do života intelektuála v Patočkově pojetí rozlišení duchovního člověka a intelektuála, do nesvobody, upoutanosti (aniž si třeba svou nesvobodu a spoutanost nejrůznějšími pouty uvědomujeme).

Ptáš se mě na souvislost s opouštěním a hledáním jistot. *Chórismos* souvisí s opouštěním „jistot“ (tj. zdánlivých jistot) a s hledáním pravdy. Té pravdy, kterou nemáme, ale která má nás, jak nahlédl i v *De Trinitate* Augustin a z tohoto nahlédnutí píše o vztazích, které se zrcadlí v naší duši. Sám ale přichází s výpovědí vůči své duši: „Abys však toto (tajemství Trojice) uzřela jasněji a zřetelněji, musela bys do něj upřít zrak, to však nemůžeš. Vím, že nemůžeš“ (*De Trin.* XV,28,50). „Scio, non potes. Verum dico, mihi dico, quid non possim scio.“ Myslím, že kdo má opravdové přátele, nemusí jen „sobě“ („mihi“) říkat a nemusí jen sám nést břemeno těchto hranic. A to je obrovský, krásný dar. Z Augustinovy řeči lze snad vnímat pokoru. I on ví, že není opuštěný, i když je sám. I on ví o daru nejbližšího přátelství.²⁰ Bez pokory nelze poznat ani *chórismos*, ani zkušenost svobody, ani zkušenost obrození, ani zkušenost daru. Tedy *chórismos* souvisí s opouštěním domnělých jistot skrze pokoru, ale také skrze statečnost, mám-li odpovědět přesněji na ono „jak“ ve Tvé otázce. Zůstávat ve svobodě, nenechat se znovu upoutat, vyžaduje také statečnost.

Jak ale vnímáš sama vztah k cizím jazykům, ladí Tvá osobní zkušenost s tím, co čteš v tomto ohledu u Augustina? Co více než znalost jazyka druhého je zapotřebí k tomu, abychom neposlouchali řeč druhého jako řeč cizince?

AB: Musím sa priznať, že som sa v posledných dňoch začítala do Descartových Meditácií a neprestávala som žasnúť nad tým, ako veľmi jeho metóda pochybovania pripomína spôsob, akým podľa Augustína človek spoznáva svoju duchovnú prirodzenosť a svoje spojenie s Bohom. Nerušilo ma ani to „jasne a rozlíšene“, pretože túto metódu v živote bežne uplatňujeme. Descartes vychádzal z toho, že mnohým slovám, ktoré vyslovujeme, vlastne nerozumieme. Týka sa to akýchkoľvek našich slov, vrátane tých o Bohu: „[...] väčšina ľudí nepovažuje Boha za nekonečné

20 Práťelství s Bohem – srov. Rastislav Nemeč: Reading As a Creative Process in the Pedagogy of Hugh of St Victor. *Theology and Philosophy of Education* roč. 1 (2022), č. 2, s. 20, <https://www.tape.academy/index.php/tape/article/view/14>.

a nepochopiteľné bytie a jediného autora, od ktorého závisia všetky veci, ale sa zastavia pri slabikách jeho mena“.²¹ V reflexii od veci odstupujeme, čo je podľa Descarta ľudský spôsob poznávania sveta, seba i božskej skutočnosti. Neznamená to sebestačnosť ľudského tvora, ktorý je podľa neho od Boha závislý, Bohu podriadený a na rozdiel od Boha omylný: „[...] já jsem pak cosi prostředního mezi Bohem a ničím (čili mezi nejvyšším jsoucnem a nejsoucnem), co je ustaveno tak, že nakolik jsem byl stvořen nejvyšším jsoucnem, není ve mně nic, kvůli čemu bych se mýlil nebo co by mě svádělo k chybám, leč nakolik se také nějak podílím na ničem, čili na nejsoucím (to jest, nakolik sám nejsem nejvyšší jsoucno), schází mi toho velice hodně, takže není divu, že se mýlívám.“²² Svoju prirodzenosť spoznáva ako slabú a limitovanú, Božiu prirodzenosť ako nesmiernu, nepochopiteľnú a nekonečnú. Nemyslí si, že jeho metóda mu umožní myslieť ako Boh, z Božieho stanoviska. Ostáva človekom, verným tomu spôsobu poznania, ktorý mu bol ako človeku určený, no je takisto otvorený pomoci „zhora“, milosti, ako pripomína v štvrtej meditácii: „[...] božská milost ani přirozené poznání svobodu nikdy nepotlačují, ale spíše ji zvětšují a podporují.“²³ Nakoniec mi z toho vychádzalo, že Descartes nehovorí nič iné, než to, že poznať jasne a rozlíšene je predpokladom zodpovednej voľby.

Chápem však, čo vo svojej odpovedi naznačuješ. Rozkladajúce a skladajúce myslenie, najmä ak sa ním nechá človek uchvátiť ako svojou mocou, môže naozaj umenšovať vedomie a prežívanie bytia spolu v láske. Vzájomnosť, svornosť a bytie spolu je u Augustína dôležitou témou, v kontexte ktorej sa v *De civitate dei* nachádza aj jeho úvaha o reči. Pýtaš sa, či mi je blízka. Myslím, že učenie sa cudzích jazykov z dôvodu možnosti zdieľania spoločenstva s inými je naozaj krásnym motívom učiť sa. Zdá sa, že Augustín nerobil rozdiely; obaja účastníci sa majú učiť jazyk toho druhého. Možno k tejto obojstrannosti v miešaných prostrediach aj dochádza. No stačí znalosť cudzieho jazyka na to, aby sme sa necítili cudzí a vytvárali spoločenstvo lásky? Augustín to takto určite nevidel. Rečou je možné nielen zraňovať, ale i predstierať, klamať, zavádzať. Predstieranie priateľstva pokladal za horšie než otvorené nepriateľstvo (*De civ. Dei* XIX,5).²⁴ Reč má slúžiť na vyjavovanie toho, čo ľudia cítia,

21 René Descartes: *Lettre au P. Mersenne* (6. mai 1630), in: Descartes: *Choix de lettres*. Introduction et commentaire par Eric Brauns, 2008.

22 René Descartes: *Méditatione o první filosofii*. Praha: OIKOYMENH 2003, s. 79.

23 René Descartes: *Méditatione o první filosofii*, s. 83.

24 Augustín: *Boží štát*. II. zväzok. Trnava: Spolok svätého Vojtecha / Bratislava: Lúč 2005.